

LEZINGEN OVERZICHT SUZANNE ROELOFS- BUILDING STORIES

NB: dit overzicht is nooit geheel volledig, want andere verzoeken zijn altijd mogelijk.

BEROEMDE ARCHITECTEN(BUREAUS)

ALVAR AALTO

De Finse Aalto (1898-1976) was een de meest invloedrijke modernistische architecten, zowel in zijn thuisland als ver daarbuiten. Als lid van de CIAM en goed op de hoogte van de internationale ontwikkelingen, realiseerde hij prachtige met name openbare gebouwen, waarvan de Finlandia Hall in Helsinki een absoluut hoogtepunt is. Hierbij gaf hij zijn eigen draai aan het modernisme, waarbij de omgeving, lokale materialen en traditie een belangrijke rol speelden. Daarnaast was hij een belangrijk industrieel ontwerper, waarvoor in deze lezing natuurlijk ook aandacht.

TADA0 ANDO

Ando is een Japanse architect (1941). In zijn minimalistische werk is de invloed van de rijke Japanse bouwtraditie sterk aanwezig: delen van zijn gebouwen zijn soms ondergronds en natuurlijke elementen en de relatie tussen gebouwen en omgeving spelen een grote rol in zijn architectuur. Hij wordt vooral geroemd vanwege zijn typerende gebruik van licht en schaduw en opvallende gebruik van beton. Juist de ogenschijnlijke eenvoud en het ontbreken van decoratie zorgen ervoor dat zijn gebouwen bijna een meditatieve kracht hebben. Voorbeelden zijn Rokko Housing (1978-) te Kobe, Kerk van het Licht te Ibarakai (1989), Kerk op het Water (1988) te Yufutsu, de Meditatie Ruimte UNESCO (1995) in Parijs en de Langen Foundation (2000) te Neuss.

HENDRIK PETRUS BERLAGE

Berlage (1856 – 1934) was een overtuigd socialist en één van de meest invloedrijke architecten van Nederland. Helderheid van constructie, geen overbodige decoratie, eerlijke materialen die bij het gebouw passen en een goede uitvoering waren belangrijk. Sommigen vonden zijn bakstenen gebouwen echter te sober, hetgeen een belangrijke rol zou spelen bij het ontstaan van de architectuur van de Amsterdamse School. Daarnaast ontwierp hij meubilair en was hij stedenbouwkundige; zo ontwierp hij stadsplannen voor Amsterdam en Den Haag. Bekende ontwerpen: de Beurs van Berlage (1903) in Amsterdam, het jachtslot St.-Hubertus (1920) en het gemeentemuseum van Den Haag (1935).

SANTIAGO CALATRAVA

De Spaanse Calatrava (1911) is vooral bekend vanwege zijn opmerkelijk sculpturale en controversiële bruggen, bijvoorbeeld de bruggen in de Haarlemmermeer (2003) en de Alamillobrug (1991) in Sevilla. Maar zijn oeuvre is verre van eenzijdig. Zo is hij verantwoordelijk voor diverse vliegvelden en treinstations, waarvan de World Trade Center Transportation Oculus (2016) in New York wellicht het meest opvallend is. Maar ook musea, een congrescentrum en de gedraaide woontoren Turning Torso (2005) in Malmö zijn van zijn hand. En vergeet natuurlijk de spraakmakende Stad van Kunsten en Wetenschappen in Valencia niet, waarbij hij niet alleen verantwoordelijk was voor het masterplan, maar ook de meeste gebouwen heeft ontworpen. Zijn organisch aandoende bouwwerken zijn gemaakt van beton en staal en vormen absolute iconen binnen de steden waar zij worden gebouwd. Dat dit soms gepaard gaat met absurde budgetoverschrijdingen en technische problemen zal ook aan bod komen in deze lezing.

LE CORBUSIER

De Zwitsers-Franse Le Corbusier (1887-1965) is volgens velen de meest belangrijke architect van de 20e eeuw. Zijn ideeën op het gebied van architectuur waren zeer vooruitstrevend en zijn ook nu nog actueel. Eerlijke architectuur en een heldere, opzienbarende samenhang met de omgeving waren enkele van zijn kenmerken. Daarnaast had hij radicale ideeën over stedenbouw: een duidelijke scheiding van de

diverse functies in een stad met veel hoogbouw en ruimte voor het verkeer. In deze lezing behandelen we zijn belangrijkste projecten, onder andere de Villa Savoye (Poissy, 1929) nabij Parijs, de modelstad Chandighargh (1951-65) in India, het klooster Notre Dame du Haut (1954) in het Franse Ronchamp en het wooncomplex Unité d'Habitation (1952) in Marseille. Naast zijn architectuur en stedenbouw bekijken we ook enkele van zijn meubels, onder andere zijn zeer beroemde chaise longue.

PIERRE & JOS CUYPERS

P.J.H. Cuypers (1827-1921) is wellicht de meest bekende 19e eeuwse architect van Nederland. Als streng gelovige, eigenzinnige architect met een grote voorliefde voor de neogotische stijl en de Hollandse neorenaissance, bouwde hij tientallen kerken, ontwierp het hoofdgebouw van het Centraal Station Amsterdam (1889) en het Rijksmuseum (1885) en restaureerde Kasteel de Haar nabij Utrecht (1912). Maar ook zijn zoon Jos (1861-1949) was een beroemd architect. Ook hij bouwde vele kerken, waarbij de St Bavo kathedraal (1895-1930) in Haarlem één van zijn meesterwerken is. Deze lezing gaat over vader en zoon en de neostijlen architectuur in Nederland op haar hoogtepunt.

WILLEM DUDOK

De eigenzinnige Dudok is een van Nederlandse bekendste architecten, ondanks dat hij nooit een architectuuropleiding heeft gevolgd. Zijn oeuvre is groot en veelzijdig, waarin we eerst de invloed van Berlage, de Amsterdamse School en Frank Lloyd Wright zien en daarna de invloed van het modernisme. Hij was verantwoordelijk voor vele kantoorgebouwen en raadhuisen, waarbij zijn raadhuis in Hilversum (1931) een internationaal hoogtepunt is. Daarnaast hield hij zich ook actief bezig met woningbouw en heeft vele wijken gepland, met veel groen en aandacht voor de woonwensen van de toekomstige bewoners. Ook was hij verantwoordelijk voor de bouw van vele prachtige scholen.

JOHANNES DUIKER

Duiker (1890-1935) was één van de belangrijkste vertegenwoordigers van het Nieuwe Bouwen. Hij ontwierp met name wit gestuukte gebouwen met lichtblauwe stalen profielen volgens functionalistische ideeën. Duiker beschouwde architectuur als wetenschap, hetgeen ook blijkt ook uit het feit dat Duiker zich geen architect noemde maar bouwkundig ingenieur. Ondanks zijn vrij korte beroeps carrière, heeft hij in zijn korte leven een aantal grote, invloedrijke projecten weten te realiseren, denk bijvoorbeeld aan Sanatorium Zonnestraal (Hilversum, 1928), de Nirwana Flat (Den Haag, 1929), de Eerste Openluchtschool voor het Gezonde Kind (Amsterdam, 1930) en Cineac Handelsblad (Amsterdam, 1934).

NORMAN FOSTER (FOSTER + PARTNERS)

De Britse Norman Foster (1935) heeft een enorm veelzijdig oeuvre. Zo is hij verantwoordelijk voor extravagante wolkenkrabbers in een high tech stijl, waarbij zijn ontwerpen al vroeg opvallende ecologische aspecten hebben. Denk bijvoorbeeld aan het HSBC Headquarters Building (1986) te Hongkong en 30 St Mary Axe ("De augurk" 2004) te Londen. Maar ook musea, concertzalen, vakantiehuizen, vliegvelden, metrostations en spectaculaire bruggen staan op zijn naam. Verder wordt hij geroemd om zijn nieuwbouw voor belangrijke historische gebouwen, waarvan de Rijksdag (1999) te Berlijn met haar koepel wellicht het meest bekende voorbeeld is. En wist u dat hij verantwoordelijk is voor het masterplan van Masdar stad, een complete energie neutrale stad in de woestijn van Abu Dhabi?

JEANNE GANG (STUDIO GANG)

Jeanne Gang (1964) is Amerikaanse architect en oprichter van architectenbureau Studio Gang. Ze wordt gezien als een van de meest invloedrijke architecten van het moment en staat bekend om haar interdisciplinaire ontwerpproces dat de relaties tussen individuen, gemeenschappen en omgevingen benadrukt. In 2016 werd ze uitgeroepen tot architect van het jaar tijdens de Women in Architecture Awards en in 2019 benoemde Time Magazine haar tot World's Most

Influential Architect. De doorbraak van het bureau kwam met Aqua (2007): een 82 verdieping hoge duurzame woontoren in het centrum van Chicago welke met haar golvende balkons meteen een icoon van de stad werd. Inmiddels heeft het bureau vele bijzondere wolkenkrabbers, educatieve centra en musea op haar naam staan. Ook in Nederland, waar we in Amsterdam Q Residences (2022) vinden.

GAUDI & HET CATALAANS MODERISME

Antoni Gaudí (1852-1926) was de bekendste vertegenwoordiger van het Catalaans modernisme, de Spaanse variant van de Art Nouveau. Deze stroming ging verder dan het zoeken naar een nieuwe vormtaal: er moest een typische, Catalaanse architectuur komen. Gevoed door hun liefde voor Catalonië en het streven naar onafhankelijkheid, brachten deze architecten prachtige, fantasierijke ontwerpen voort. Dit werd nog eens extra mogelijk gemaakt door de relatief nieuwe stadswijk Eixample in Barcelona. Van Gaudí bespreken we zijn bekendste werk. Zo zien we Casa Batlló (Barcelona, 1907) en Casa Milà (Barcelona, 1907), maar ook vroeger werk als Casa Vicens (Barcelona, 1885) en zijn levenswerk de Sagrada Família (Barcelona, 1884-). Verder in deze lezing ook aandacht voor andere modernisten, denk bv aan Lluís Domènech i Montaner (1850-1923) en Josep Puig I Cadafalch (1867-1956).

FRANK GEHRY (GEHRY PARTNERS LLP)

De Canadees-Amerikaanse Gehry (1929) ontwerpt sculpturale, deconstructivistische gebouwen. Veel zijn gebouwen lijken te bestaan uit een serie in elkaar geschoven volumes en worden gerealiseerd in de meest uiteenlopende materialen: van baksteen en beton, tot staal, aluminium, titanium en kippengaas. Gehry begon zijn carrière met winkelcentra, kantoorgebouwen en woonhuizen. Maar zijn echte doorbraak kwam met het Guggenheim museum in Bilbao (1997), welke niet alleen Gehry beroemd maakte maar ook de stad op de kaart zette. Hij heeft daarna zeker niet stil gezeten en krijgt inmiddels projecten over de hele wereld. Zijn oeuvre is dan ook zeer uiteenlopend: kantoorgebouwen, vele musea, nieuwe stadsontwikkelingen, universiteiten, muziekgebouwen.... Maar ook een wijnhuis in Spanje en een wolkenkrabber in Manhattan staan op zijn naam. De gebouwen van Gehry dragen altijd duidelijk zijn signatuur, maar laten ook een grote veelzijdigheid zien. Soms meer hoekig, soms juist vloeiend, de ene keer wit of metaalkleurig, andere keren juist een kakofonie van kleuren.. Maar altijd met een zekere speelsheid en dynamiek.

MICHAEL GRAVES

De Amerikaanse Graves (1934-2015) begon modernistisch, was lid van The New York Five en decennia lang docent aan Princeton. Maar met name zijn postmoderne, kleurrijke ontwerpen hebben gezorgd voor zijn enorme roem en invloed op de architectuur. Zijn oeuvre is enorm, honderden kleurrijke en spectaculaire gebouwen over de hele wereld, met name openbare gebouwen en kantoorgebouwen. Daarnaast was hij industrieel ontwerper: zijn iconische fluitketel voor Alessi zal iedereen herkennen.

WALTER GROPIUS

Walter Gropius (1883-1969) was een Duits-Amerikaanse architect. Hij is het meest bekend als oprichter van het Bauhaus (1919) waar hij tot 1928 ook directeur van zou zijn. Gropius had een sterk geloof in het Gesamtkunstwerk en werkte zijn hele leven in de moderne, internationale stijl, een term waar hij zelf overigens moeite mee had aangezien hij zijn architectuur altijd op de locatie afstemde. In deze lezing kijken we natuurlijk naar zijn Bauhaus periode en Bauhausschoolgebouw (Dessau, 1925-26), maar ook naar andere Duitse projecten als de beroemde Fagusfabriek (Alfeld an der Leine, 1911-13; 1925) en het Werkgelegenheidsbureau (Dessau, 1928-29) . Verder ook uitgebreid aandacht voor zijn Amerikaanse periode, waar hij in 1937 terecht kwam en les ging geven aan Harvard. Voor een architect die naar eigen zeggen niet kon tekenen, heeft hij een zeer indrukwekkend, veelzijdig oeuvre op zijn naam staan.

ZAHA HADID (ZHA)

Hadid (1950-2016) was een zeer talentvolle Britse architecte van Iraakse afkomst die in 2004 als 1e vrouw de prestigieuze Pritzker Architectuur Prijs won. Haar deconstructivistische ontwerpen in met name beton trokken al snel de aandacht, al duurde het enkele jaren voordat zij haar gebouwen ook kon realiseren. Maar vanaf het begin van de 21e eeuw verscheen het ene na het andere bejubelde gebouw van haar hand: denk aan het Phaeno wetenschapscentrum (2005) in Wolfsburg, het Pabellón Puente (2008) in Zaragoza, museum MAXXI in Rome (2010) en het Havenhuis (2016) in Antwerpen. Een belangrijke opdracht was ook het London Aquatics Centre (2012) te London voor de Olympische Spelen van 2012, waarin we zien dat haar vormentaal langzamerhand vloeiender werd. Dat dit tot ongekend spraakmakende gebouwen kon leiden, wordt duidelijk als we naar het controversiële Heydar Aliyev Centrum (2017) in Azerbeidzjan kijken.

HERZOG & DE MEURON

Dit Zwitserse bureau is opgericht in 1978 door Jacques Herzog (1950) en Pierre de Meuron (1950). Dit Pritzker-prijs winnende bureau combineert een traditionele vormentaal met nieuwe, soms ongebruikelijke en innovatieve materialen, vooral met betrekking tot de omhulling van hun gebouwen. Bekende voorbeelden van hun werk zijn onder andere: Tate Modern Art Gallery (2000) met de Switch House uitbreiding (2016) te Londen, de Allianz Arena (2001-05) te München, het Nationaal Stadion (2008) te Beijing, het spectaculaire VitraHaus (2010) in Weil am Rhein en de omstreden Elbharmonie (2017) in Hamburg. Naast musea, stadions en muziekzalen hebben zij tevens spraakmakende hoogbouw en kantoorpanden op hun naam staan.

FRIEDENSREICH HUNDERTWASSER

Deze Oostenrijkse architect en kunstenaar (1928-2000) was een pionier op het gebied van mens- en milieuvriendelijke architectuur. Hij ontwierp kleurrijke, fantasievolle, gebouwen en had veel aandacht voor milieuvriendelijke oplossingen. Enkele van zijn eigenzinnige ideeën zijn: de 'boomhuurder' en 'vensterrecht'. Overigens was een groot deel van zijn werk als zelfbenoemd 'gebouwendokter': het renoveren en aanpassen van bestaande architectuur. Bekende voorbeelden: wooncomplex Hundertwasser-Krawinahaas (1986) en KunstHausWien (1991), beide in Wenen en het Wooncomplex Waldspirale (2000) in Darmstadt

BJARKE INGELS (BIG)

Het Deense bureau BIG, afkorting voor Bjarke Ingels Group van Ingels (1974) is een van de toonaangevende architectenbureaus op het moment met inmiddels ruim 400 medewerkers in 25 landen. Het bureau werd vooral bekend vanwege haar verrassende woningbouwconcepten, zoals de bergwoningen (2008) en 8 huis (2010) in Kopenhagen. Nadat zij vervolgens het Deense paviljoen voor de Expo van 2010 realiseerde, groeide haar roem internationaal. Een veelzijdig oeuvre van kantoren, musea, woongebouwen en scholen in Europa, de VS, China en Abu Dhabi is het gevolg.

LOUIS KAHN

Kahn (1901-1974) behoort tot de grootste architecten van de 20e eeuw. Oorspronkelijk in Estland geboren, maar op jonge leeftijd verhuisde de familie naar Amerika. Hier wist hij al snel dat hij architect wilde worden waarbij het begin van zijn carrière zich kenmerkt door het modernisme. Al snel ontwikkelde hij echter een duidelijk eigen stijl, die een klassieke kijk op architectuur combineerde met vernieuwing. Het gebouw diende een heldere constructie te zijn, zowel qua zichtbare draagstructuur als in het gebruik (*served and servant spaces*) ervan. Zijn ontwerpen waren over het algemeen zwaarder en monumentaler dan die van zijn modernistische tijdgenoten, waarbij zijn vele betonnen projecten geroemd worden om hun ruimtelijkheid en lichtinval. Kahn heeft een indrukwekkend oeuvre van culturele gebouwen, educatieve centra en overheidsgebouwen op zijn naam staat. Daarnaast was hij invloedrijk vanwege zijn diverse docentschappen.

REM KOOLHAAS (OMA)

Rem Koolhaas (1944) neemt samen met zijn ontwerp bureau OMA (Office for Metropolitan Architecture) een spraakmakende positie in binnen de contemporaine architectuur. Koolhaas ontwerpt krachtige, alzijdige gebouwen met veel staal, glas en beton. Vooruitstrevende draagconstructies zorgen ervoor dat het zeer unieke gebouwen worden, zoals we bijvoorbeeld kunnen zien in de Nederlandse ambassade (2003) in Berlijn en de China Central Television wolkenkrabber (2012) in Beijing. Maar ook bijzondere masterplannen (Chassé terrein Breda, stadshart Almere) behoren tot zijn oeuvre. Koolhaas heeft ook altijd bijgedragen aan het architectuurdebat. Van origine journalist heeft hij op gedurfde wijze geschreven over onder andere de connectie tussen architectuur en de moderne consumptiemaatschappij.

DANIEL LIBESKIND (STUDIO LIBESKIND)

Libeskind (1946) is een Amerikaanse architect van Poolse afkomst, die veel in de stijl van het deconstructivisme werkt. Hij is bekend om zijn verhalende architectuur, waarbij hij een groot gevoel voor context laat zien, zowel qua geschiedenis als de directe omgeving. Zijn doorbraak kwam met het Joods Historisch Museum in Berlijn (1999), een sprekend gebouw in de vorm van een uitgerekte davidster met binnenin lege ruimten die de geschiedenis voelbaar maken. Daarna volgden diverse andere musea, maar ook winkelcentra, universiteitsgebouwen, kunstmusea en wolkenkrabbers. Ook was hij verantwoordelijk voor het masterplan van Ground Zero (New York City, 2003).

MECANOO

Het Nederlandse architectenbureau Mecanoo werd in 1984 opgericht door o.a. Francine Houben in Delft. Waar het begon met woningbouw in Rotterdam, heeft het inmiddels internationaal opererende bureau tegenwoordig een veelzijdig repertoire. Prachtige woningbouw, kantoorgebouwen, congrescentra en schitterende bibliotheken, niet alleen nieuwbouw maar ook zorgvuldige renovaties. Van Rotterdam naar Birmingham, van Lleida naar Kaohsiung, overal vinden we hun werk terug. Daarnaast zijn zij ook verantwoordelijk voor mooie landschapsarchitectuur, hetgeen we ook zullen zien in deze lezing.

LUDWIG MIES VAN DER ROHE

Mies van der Rohe (1886-1969) was een Duits-Amerikaanse architect. Als vertegenwoordiger van de Internationale Stijl heeft hij veel invloed gehad op architectuur binnen en buiten Europa; zijn minimalistische thema 'Less is more' is wereldberoemd. We staan stil bij zijn vroege werk, zoals de woningen in de experimentele Weissenhof Siedlung (1927) in Stuttgart en het Duitse paviljoen (1929) voor de wereldtentoonstelling in Barcelona. Maar ook zijn latere, Amerikaanse werk komt aan bod, zoals het Seagram Building (1958) in New York City: een typisch voorbeeld van zijn minimalistische wolkenkrabbers die ook nu nog veel navolging krijgen. Niet voor niets wordt Mies vaak de geestelijk vader van de moderne wolkenkrabber genoemd. Verder kijken we naar de perioden waarin hij directeur was van het Bauhaus in Dessau & Berlijn en het hoofd van de architectuur afdeling van de IIT in Chicago.

RAFAEL MONEO

Deze Spaanse architect (1937) is Pritzker winnaar en wellicht de belangrijkste Spaanse architect van zijn generatie. Zijn werk kenmerkt zich door een zorgvuldige inpassing in de omgeving, architectuur die fluistert in plaats van schreeuwt zoals hij zelf vaak heeft gezegd. Hij heeft vele prachtige musea gerealiseerd, waarvan de uitbreiding van het Prado (Madrid, 2007) wellicht het meest bekend is. Maar ook congrescentra, stations, een vliegveld en mooie woningbouw. Zijn oeuvre is zeer veelzijdig, maar een mooie lichtval en natuurlijke materialen zien we steeds terugkomen.

MVRDV

Het Rotterdamse bureau MVRDV is een van de meest spraakmakende bureaus van het moment. Ze werd bekend met het VPRO gebouw (1993) in Hilversum en realiseerde de jaren erna vele spannende wooncomplexen, denk aan WoZoCo (1997) en Silodam (2002) in Amsterdam. Hierbij zien we al duidelijk waar het bureau bekend mee zou worden, namelijk haar bijzondere gebruikmaking van stapeling en verrassende materiaalgebruik. Daarna volgden opmerkelijke wooncomplexen en musea over de hele wereld, vele stedenbouwkundige plannen en dichterbij huis natuurlijk de Markthal (2014) in Rotterdam.

OSCAR NIEMEYER

De Braziliaanse Oscar Niemeyer (1907-2012) was 1 van de grootste architecten van de 20e en 21e eeuw. Gestudeerd bij o.a. Le Corbusier, kwam hij tot sculpturale, functionele ontwerpen, veelal van gewapend beton. Vooral zijn ontwerp van de hoofdgebouwen voor de nieuwe hoofdstad Brasilia (Brazilië, 1961) trok de aandacht. Maar zijn oeuvre is verre van eenzijdig: kantoorgebouwen, wooncomplexen en soms betoverend mooie musea behoren tot zijn repertoire, waarbij hij zijn gebouwen vaak opmerkelijk weet in te passen in het bestaande landschap. Niemeyer heeft in zijn lange werkzame leven vele architecten en architectuurliefhebbers geïnspireerd, deze lezing is dan ook een eerbetoon aan deze veelzijdige, bijzondere architect.

JEAN NOUVEL (ATELIERS JEAN NOUVEL)

De Franse Jean Nouvel (1945) werd bekend door zijn Institut du Monde Arabe in Parijs (1987) waar we meteen al zijn bijzondere materiaalgebruik en innovatie blik konden zien. Inmiddels heeft deze Pritzker prijs winnaar zeer spectaculaire gebouwen op zijn naam staan. Het Louvre in Abu Dhabi (2017), de Torre Glòries in Barcelona (2004), de Philharmonie in Parijs (2015) en het Nationale museum van Qatar (2019) zijn slechts enkele hoogtepunten. Nouvel heeft een absoluut unieke kijk op de architectuur, waarbij de grote hoeveelheid culturele gebouwen opvalt.

I.M. PEI

Chinees-Amerikaanse architect (1917-2019). Gestudeerd onder Walter Gropius ontwierp hij eerst gebouwen in de Internationale Stijl. Later werd zijn werk meer sculpturaal, met gebruik van veel glas, al blijven zijn werken zich kenmerken door heldere, geometrische vormen. Ook de Chinese leer van Feng Shui neemt een rol in zijn ontwerpen in. Bekende ontwerpen: de piramides van het Louvre (1989) in Parijs, het prachtige Suzhou Museum (2006) in Suzhou en natuurlijk het Museum voor Islamitische Kunst (2008) in Doha, Qatar.

RENZO PIANO (RPBW)

Piano (1937) is een Italiaanse gerenommeerde architect en industrieel ontwerper. Zijn vroegste werken zijn vooral in de High Tech stijl, zoals het Centre Pompidou (1977) in Parijs dat hij samen met Richard Rogers ontwierp. Gaandeweg heeft hij zich ontwikkeld tot een veelzijdige architect die zijn gebouwen goed weet in te passen in het bestaande stedelijk weefsel. De lichtinval speelt hierbij vaak een belangrijke rol. Bekende voorbeelden zijn museum NEMO (1997) in Amsterdam, de nieuwe vleugel van het Art Institute (2009) in Chicago, Fondation Beyeler (1997) in Riehen en de reconstructie van het Potsdamer Platz (2000) in Berlijn. En vergeet ook niet de Shard (2012) te Londen: met 310 meter één van de hoogste wolkenkrabbers van Europa. Ook staat hij bekend om zijn prachtige duurzame ontwerpen, waarvan het Jean-Marie Tjibaou Culturele Centrum (1991-98) in Nouméa een absoluut hoogtepunt is..

RICHARD ROGERS (ROGERS STIRK HARBOUR + PARTNERS)

De Engelse Rogers (1933-2021) brak op jonge leeftijd door met het Centre Pompidou in Parijs (1977), welke hij samen met Renzo Piano ontwierp. De opmerkelijk hightech stijl en felle kleuren zijn daarna een vast onderdeel van zijn werk gebleven. Zo was hij verantwoordelijk voor enkele van de meest iconische wolkenkrabbers ter wereld (o.a. The Leadenhall Building,

Londen, 2014), heeft hij luchthavens spectaculair vernieuwd (o.a. T4 Vliegveld Adolfo Suárez Madrid-Barajas, 2005) en houdt hij zich bezig met spraakmakende woonprojecten. Zijn bureau is inmiddels een aantal keren van naam gewisseld, maar zijn herkenbare hightech stijl blijft steeds aanwezig.

ELIEL & EERO SAARINEN

Een lezing over vader en zoon Saarinen, twee grootmeesters van de architectuur.

Eliel Saarinen (1873-1950) was een Finse architect die bekend werd met zijn prachtige gesammtkunstwerken in nationaal romantische stijl. Zijn stijl wordt gaandeweg strakker, zoals we al kunnen zien in zijn treinstation van Helsinki. In 1923 emigreerde Saarinen naar de Verenigde Staten, nadat zijn ontwerp voor de Tribune Tower in Chicago een tweede prijs had behaald.

Eero (1910-61) was toen 13 jaar oud en zou later een van de grootmeesters van de 20e eeuwse Amerikaanse architectuur worden met zijn dynamische, optimistische ontwerpen voor o.a. vliegvelden, kantoorgebouwen en meubilair, waarvan de Tulip stoel wellicht de bekendste is. Beide zeer bijzondere architecten, met allebei een geheel eigen, maar zeer contemporaine stijl

SJOERD SOETERS (PPHP)

De Nederlandse Sjoerd Soeters (1947) ontwerpt verrassende en veelzijdige gebouwen en stadsplannen, met speelse verwijzingen naar de locatie, hetgeen zij zelf 'flexibele architectuur' noemt. Dit leidt tot opvallende gebouwen en stadsplannen, denk aan een Vinex wijk in de vorm van kastelen (Haverleij, Den Bosch, 1995), een modern stukje Amsterdam met grachtenpanden (Java eiland, Amsterdam, 1991) of een nieuw stadshart in de vorm van uitvergroete Zaanse huisjes (Masterplan Inverdan, Zaanstad, 2015).

SKIDMORE, OWINGS & MERRILL LLP

Dit Amerikaanse bureau (1936) en is één van de leidinggevende en grootste architecten- en ingenieursbureaus, met name bekend van vele spectaculaire wolkenkrabbers. Het begon met vrij standaard wolkenkrabbers in de stijl van Mies van de Rohe, maar al snel lieten zij zien dat een wolkenkrabber ook duidelijk kan reageren op zijn locatie en de tijd van het moment. Vooral door technische vernieuwing wisten zij het ene na het andere hoogterecord te breken: denk aan de beroemde Willis Toren (Sears) (1974) in Chicago en de Burj Khalifa (2010) in Dubai, met bijna 830 meter de hoogste wolkenkrabber ter wereld. Dat zij ook adequaat op hun omgeving kunnen reageren, lieten zij zien met de Jin Mao Toren (1998) in Shanghai en het enorme Time Warner Center (2004) in New York City. Of Denk aan het nieuwe One World Trade Center (2014), te Ground Zero in New York City.

BRUNO TAUT

Bruno Taut (1880-1938) was een van de belangrijkste architecten op het gebied van moderne woningbouw in de eerste helft van de 20e eeuw. Taut onderhield goede connecties met de Deutscher Werkbund en was goed op de hoogte van het Nieuwe Bouwen in die tijd. Echter Taut's werk onderscheid zich duidelijk van zijn tijdgenoten door een opvallend, zeer doordacht kleurenschema voor de façades. Vooral in Berlijn heeft hij veel woningen gebouwd, vier wijken hiervan zijn inmiddels UNESCO werelderfgoed. In deze lezing uitgebreid aandacht voor zijn projecten en kleurfilosofie, vanzelfsprekend geplaatst in haar tijd met aandacht voor tijdgenoten en zijn werk als inspiratie voor contemporaine architectuur.

BEN VAN BERKEL (UNSTUDIO)

Het werk van de Nederlandse Ben van Berkel (1957) en zijn bureau UNStudio kenmerkt zich door gestroomlijnde vormen, scherpe hoeken en hellende vlakken; het zijn vaak technisch ogende gebouwen met veel gebruik van staal, in het werk gestort beton, mat glas, hout, natuursteen en steenstrips. Daarnaast neemt kleur een belangrijke plaats in veel van de

gebouwen in. Bekende ontwerpen: de Erasmusbrug (1996) te Rotterdam, Kantoorgebouw La Defense (2004) in Almere en het Mercedes-Benz museum (2006) te Stuttgart.

FRANK LLOYD WRIGHT

De Amerikaanse Wright (1867 – 1959) begon zijn carrière in Chicago, waar hij huizen ontwierp voor de well to do: Oak Park. Ook bouwde hij hier zijn eerste prairiehouse (Robie House, 1910): een laag, horizontaal huis, passend bij het lokale landschap, modern qua opzet en indeling, maar uitgevoerd in traditionele materialen als baksteen en hout. Dit werd een prototype voor zijn huizen: modern maar traditioneel tegelijk, vaak prachtig geïntegreerd in de natuur. Hij zou Chicago in een roes van schandalen verlaten en de rest van zijn leven op meerdere plaatsen in de VS wonen en gebouwen realiseren. Hierbij bleef hij zichzelf steeds vernieuwen: huizen in betonbouw (zijn textielhuizen), opmerkelijke kantoorcomplexen en prachtige musea, waarvan het Solomon R. Guggenheim Museum (1956) te New York City zijn meest beroemde werk is. In deze lezing bekijken we zijn bekendste werken en staan we stil bij zijn turbulente leven, zijn gedachtegoed en de grote invloed die hij heeft gehad op vele andere architecten.

ARCHITECTUURSTROMINGEN

KLASSIEKE ARCHITECTUUR

De oudheid heeft in veel periodes tot de verbeelding gesproken. De heldere indeling, harmonische zuilenrijen, heroïsche tableaus en het gebruik van marmer zijn maar enkele elementen. In deze lezing kijken we naar haar ontwikkeling. We beginnen met een paar hoogtepunten uit het oude Rome en Griekenland en zien hoe dit vertaald werd in de Renaissance. Denk aan architecten als Michelangelo, Brunelleschi en Palladio. Maar we kijken verder: ook in de 18e eeuw werden er nog volop neoklassieke gebouwen neergezet, denk bijvoorbeeld aan de beroemde Brandenburger Tor in Berlijn. En wat te denken van de fascistische architectuur onder Franco en Hitler of postmoderne voorbeelden als Caesars Palace in Las Vegas of de kleurrijke architectuur van Michael Graves?

ART NOUVEAU & ART DECO

De Art Nouveau stroming ontstond rond 1900. Als gevolg van de industrialisatie, de toegenomen stedelijkheid, de hang naar ambachtelijkheid en de zoektocht naar zelfexpressie, zien we dat overall in Europa deze nieuwe vorm van architectuur opkwam. De ene stijl is meer floraler, de andere meer strakker, maar allen hebben gemeen dat het leidde tot een verassende, sterk decoratieve architectuur met een groot gebruik van nieuwe materialen als smeedijzer, grote glaspartijen en ambachtelijke decoratie als mooi gesneden houtwerk en tegeltableau's. Na de Eerste Wereldoorlog kwam een volgende stroming op: De Art Deco. Deze stroming heeft haar hoogtepunt in de jaren van het interbellum en was niet alleen in Europa zichtbaar, maar was ook sterk vertegenwoordigd in de VS. Nu juist strakke vormgeving, geometrische patronen, luxe moderne materialen en invloeden van exotische culturen als de Azteken. Art Deco werd een eerbetoon aan de nieuwe tijd: snelheid, reizen en het grote kapitaal.

AMSTERDAMSE SCHOOL

De Amsterdamse School architecten zagen zichzelf als kunstenaars: individuele expressie was dan ook één van de belangrijkste kenmerken. Hun gebouwen van baksteen kenmerken zich door de vele erkers en torentjes, glas-in-lood ramen, decoratief gebruik van smeedwerk en bijzondere metselverbanden. Verder waren zij sterk idealistisch: zij geloofden dat mooie, goed ontworpen architectuur kon bijdragen aan het geluk van de mensen die hun gebouwen gebruikten. Dit komt ook tot uiting in de vele woningbouw die zij hebben gerealiseerd, welke mede het gevolg was van de Woningwet uit 1901. In deze lezing behandelen we de belangrijkste werken, zoals diverse woningbouwprojecten, waarbij Het Schip (Amsterdam, 1921) van Michel de Klerk een hoogtepunt is. Ook meer flamboyante werken zullen aan bod komen, zoals het Scheepvaarthuis

(diverse architecten, Amsterdam, 1913-28) en Park Meerwijk (diverse architecten, 1918) in Bergen NH.

MODERNISME: LESS IS MORE

Het Modernisme, ook wel Functionalisme of Internationale Stijl genoemd, was een belangrijke architectuurstroming tussen 1920-1960. Uitgaande van het principe 'Form Follows Function' moest de vormgeving van een gebouw voortkomen uit de functie en werd ornamentiek als overbodig gezien. Dit wordt ook duidelijk uit een andere beroemde uitspraak: 'Less is More' (Mies van der Rohe): met een minimum aan materialen gebouwen met een maximale zeggingskracht creëren. We zien bij deze architectuur dan ook het gebruik van toen nog moderne materialen als gewapend beton, staal en glas, heldere kleuren en perfectie in uitvoering. Dit alles zou moeten leiden tot 'gezonde' gebouwen met volop licht, lucht en ruimte. Werk van o.a. Mies van der Rohe en Le Corbusier, maar natuurlijk zullen we ook enkele Nederlandse voorbeelden behandelen.

NB: het is ook mogelijk de lezing geheel over het Nederlandse modernisme te houden, het "Nieuwe Bouwen".

POSTMODERNISME: LESS IS A BORE

Het postmodernisme was een reactie op het modernisme en had haar bloeiperiode in de jaren 1960-2000. Al wordt er ook tegenwoordig nog postmodernistisch gebouwd. Het modernisme met haar credo 'Less is More' was aan het eind van de 1960s volgens velen uitgeput. De rationale benadering van architectuur werd door o.a. Venturi verguisd en vertaalt naar 'Less is a bore'. De functie van een gebouw moest weer herkenbaar zijn en ratio moest plaats maken voor emotie. Elk gebouw moet uniek zijn, de gevoelens van de ontwerper weergeven en als het even kan ook gevoelens bij de beschouwer oproepen. Bij het ontwerpen werd gebruik gemaakt van vele verschillende stijlen, materialen en kleuren, alles kon. Zo zien we vaak verwijzingen naar de locatie, niet zelden op een speelse manier. Werk van o.a. Robert Venturi, Michael Graves, Aldo Rossi, Piet Blom en Sjoerd Soeters.

BRUTALISME

Het brutalisme als architectuurstroming heeft de laatste jaren veel aandacht gekregen. Deze vaak vrij bombastische gebouwen werden lange tijd verguisd, maar worden inmiddels steeds meer gewaardeerd en behouden. Terecht, want het is een hele bijzondere periode in de architectuur geweest, met zijn hoogtepunt in de jaren '50-'70 van de 20^e eeuw. In ruw beton werden stadhuizen, woongebouwen en cultuurcentra opgetrokken en in deze lezing zullen we de meest beroemde voorbeelden in binnen- en buitenland zien. Hierbij natuurlijk ruim aandacht voor zowel de positieve als negatieve aspecten van deze bijzondere architectuur.

HET BOUWWERK CENTRAAL

MODERNE BIBLIOTHEKEN

De architectuur van bibliotheken heeft de laatste decennia een enorm vlucht genomen. Waren het vroeger nog 'boekenpakhuisen', tegenwoordig zijn zij zoveel meer. Het zijn belangrijke gemeenschapsgebouwen geworden, bedoeld voor alle lagen en leeftijden van de maatschappij en kunnen functioneren als een icoon voor een gebied.

In deze lezing bekijken we voorbeelden over de hele wereld. Van Seattle naar Beijing, van Amsterdam naar Wenen en van bekende en minder bekende bureaus. Natuurlijk zullen historische iconen als de New York Public Library ook niet vergeten worden. U zult zich verbazen over de veelzijdigheid!

MODERNE BRUGGEN

Verbindingswegen en barricades, hangbruggen, tuibruggen en vakwerkbruggen, soms functioneel, vaak echte kunstwerken. We kijken in deze lezing naar enkele van de beroemde klassiekers, zoals de Brooklyn Bridge, de Golden Gate Bridge en de Tower Bridge, maar het accent zal liggen op moderne bruggen. Spectaculaire bruggen van internationale architecten als o.a. Norman Foster, Santiago Calatrava en Zaha Hadid, maar ook Nederlandse bruggen van Ben van Berkel en Next architects. Van Kopenhagen naar Sevilla, van Dallas naar Singapore: u zult zich verbazen wat voor vlucht de bruggenbouw heeft genomen en hoe belangrijk deze bruggen vaak stedenbouwkundig zijn.

MODERNE CONCERTZALEN

We beginnen de lezing met klassiekers als de Philharmonie in Berlijn en het Sydney Opera House: beide zeer vernieuwend en revolutionair in de benadering van de klassieke concertzaal. Maar vooral de laatste jaren heeft de architectuur van concertzalen een enorme vlucht genomen: zowel toparchitecten als minder bekende bureaus hebben spectaculaire muziekpaleizen neergezet, die vaak het visitekaartje van de stad vormen. Denk bijvoorbeeld aan de omstreden Elbphilharmonie in Hamburg (2017, Herzog & de Meuron). Van Oslo naar Parijs, van Los Angeles naar Guangzhou.. U zult zich verbazen over de schoonheid van deze gebouwen, niet alleen akoestisch maar zeker ook visueel.

MODERNE HOTELS

Hotels worden bijna altijd als representatieve gebouwen gebouwd. Hierbij wordt de actuele architectuurstijl vaak gevolgd, hotels moeten “in de mode zijn” om zo aantrekkelijk te zijn voor het publiek. Vaak worden ze geassocieerd met een ideale levensstijl: een baken van de moderne tijd, net even wat luxer of bijzonderder dan je eigen woning. Bij binnenstedelijke hotels zien we spectaculaire moderne architectuur en een arsenaal aan voorzieningen, bij hotels in de natuur staat juist de omgeving en de beleving daarvan centraal. Aan de hand van vele internationale voorbeelden zullen we zien wat voor spectaculaire complexen dit op kan leveren en hoe onze ideeën over een ideale verblijfplaats aan trends onderhevig zijn.

MODERNE KERKEN

Een verdieping in de meest bijzondere kerkarchitectuur. We zullen diverse iconische gebouwen van de 20e eeuw bekijken en stil staan bij de typische kenmerken, om vervolgens de meest bijzondere gebouwen van de laatste decennia te bespreken. Dit doen we natuurlijk wereldwijd, waarbij zowel bekende als onbekende bureaus aan bod komen. Een kerkgebouw is inmiddels zoveel meer dan een grote hal met een toren erbij!

MODERNE MARKTHALLEN EN WINKELCENTRA

Een architectonische verdieping in de mooiste markthallen en winkelcentra, zowel in Nederland als ver daarbuiten. We beginnen met enkele bijzondere markthallen uit het begin van de 20e eeuw, om daarna verder te gaan met vele bijzondere warenhuizen naar de iconen van heden ten dage. Ook staan we stil op de impact van sub urbane winkelcentra op het bestaande stedelijk weefsel en hoe winkelcentra in de 21e eeuw kunnen blijven bestaan met al het online winkelen. Dit type gebouw is altijd ontworpen om de bezoeker te verleiden, maar de manier waarop is in de loop van de tijd zeker veranderd!

MODERNE MOSKEEËN

Een uitgebreide verdieping in de architectuur van moskeeën. We zullen eerst de algemene kenmerken bekijken van een moskee, want vanuit de Islam en geloofsbeleving zijn er enkele kenmerken waar elke moskee aan moet voldoen. Daarna zullen we vele verschillende moskeeën wereldwijd bekijken. De meest beroemde, historische moskeeën komen aan bod, maar vooral ook veel moderne moskeeën, soms traditioneel in ontwerp maar regelmatig ook zeer modern in vormgeving. Natuurlijk bespreken we ook de meest bekende voorbeelden uit Nederland, onder

andere de Westermoskee (2016) in Amsterdam. Naast de diverse architectuurstijlen ook aandacht voor de soms turbulente ontwikkelingsgeschiedenis van deze bouwwerken.

MODERNE MUSEUMARCHITECTUUR

Museumarchitectuur heeft de laatste decennia een grote bloei doorgemaakt. Het gebouw functioneert als het visitekaartje van de collectie en kan een stad op de kaart zetten, zoals is gebeurd met het Guggenheim (1997) in Bilbao. Soms lijkt het gebouw nog wel belangrijker te zijn dan de feitelijke collectie. We kijken in deze lezing naar bekende en minder bekende musea van sterarchitecten als Frank Gehry, Jean Nouvel, Oscar Niemeyer, Norman Foster, Zaha Hadid en vele anderen. Van Milwaukee naar Doha, van Londen naar Madrid. De verschillende, uiteenlopende stijlen komen aan bod, net als de specifieke eisen die een museum aan een gebouw stelt. Uiteraard worden de Nederlandse musea niet vergeten.

MODERNE SPORTCOMPLEXEN

Een lezing over de architectuur van sportcomplexen, zowel Olympische arena's als voetbalstadions. Zo beginnen we met enkele historische olympische stadions, onder andere het olympisch stadion van Amsterdam, Helsinki en Berlijn, waarbij we ook kijken hoe zij voor de huidige tijd zijn aangepast. Daarna komen vele voetbaltempels aan bod, denk aan Nederlandse stadions als de Johan Cruijff Arena in Amsterdam en de Kuip in Rotterdam, maar ook buitenlandse stadions als Camp Nou in Barcelona, Wembley Stadion in Londen en de Allianz Arena in München. Als laatste kijken we naar Olympische stadions uit de 21e eeuw en de meest spraakmakende EK en WK voetbal complexen, waarbij de stadions van het WK 2022 in Qatar ook niet worden vergeten.

MODERNE TREINSTATIONS

Treinstations waren aan het eind van de 19e eeuw vaak de paradepaardjes van een stad. Echter in latere decennia werden zij vaak verwaarloosd en waren stationsgebieden zeker niet de aantrekkelijkste plekken van de stad. Dit is echter de laatste jaren, met name door de komst van vele hoge snelheidslijnen, enorm veranderd. Het station met haar gebied eromheen staat nu weer op de kaart en oude stations zijn spraakmakend gerenoveerd of vernieuwd. Veel steden hebben beroemde architectenbureaus aangetrokken en in deze lezing bekijken we de meest spannende projecten: van New York City naar Mumbai, van Luik naar Madrid, van Londen naar Melbourne... En natuurlijk zal er ook aandacht zijn voor onze Nederlandse stations. De nadruk zal dan ook liggen op de moderne architectuur, al zullen enkele klassiekers niet worden vergeten.

WOLKENKRABBERS: THE RACE FOR THE SKY!

De wolkenkrabber is niet meer weg te denken uit de skyline van vele wereldsteden, toch is zij nog maar ruim een eeuw oud. Met de uitvinding van de lift werd het mogelijk om steeds hoger te bouwen, allereerst in baksteen. En met de ontwikkeling van materialen als gewapend beton, staal en industrieel glas leken de mogelijkheden ineens onbeperkt. Vooral in de Verenigde Staten ontstond een ware Race for the Sky. New York en Chicago bouwden om-en-om de hoogste torens, denk aan gebouwen als het Chrysler Building (1930) en Empire State Building (1931) in New York en de Willis (Sears) Tower (1973) in Chicago. En dit ging door: In Azië verrezen torens als de Petronas Twin Towers (1998) in Maleisië en de Tapei 101 (2004) in Taiwan. En vergeet natuurlijk Dubai niet: de Burj Kalifa met haar 828 meter hoogte is begin 2010 geopend.

ARCHITECTUURSPECIAL WONINGBOUW: DE IDEALE WONING

Een architectuurspecial helemaal gewijd aan woningbouw. We staan eerst stil bij enkele iconen uit de 20e eeuw, zowel particuliere woningen en appartementencomplexen, soms beroemd, soms berucht. Daarna zullen we kijken naar de meest bijzondere wooncomplexen uit de 21e eeuw. Bijzondere particuliere woonhuizen, maar met name ook wooncomplexen die kijken naar onze 21e eeuwse maatschappij. Hoe creëer je

samenhang en sociale cohesie binnen een wooncomplex? En heeft juist hoogbouw of iedereen een eigen tuintje de voorkeur? Vanzelfsprekend komen ook duurzaamheid en zelfbouw aan bod, net als nieuwe woonvormen, tiny houses, waterwoningen en iconische wooncomplexen over de hele wereld.

THEMATISCHE LEZINGEN

BAUHAUS

Het Bauhaus was één van de meest invloedrijke scholen voor architectuur en design aan het begin van de 20e eeuw. Opggericht door de architect Walter Gropius in het Duitse Weimar in 1919, ging men ervan uit dat het creëren van een mooiere omgeving kon leiden tot een betere maatschappij. Hierbij was het belangrijk dat het onderscheid tussen ambachten en kunst zou wegvallen: alle disciplines moesten verenigd worden tot één Gesamtkunstwerk. Dat dit einddoel weerspiegeld zou worden in architectuur, spreekt al uit de naam. In 1933 werd het Bauhaus gesloten onder druk van het opkomende nationaal socialisme, maar haar gedachtegoed zou nog decennia lang invloed uitoefenen. Verschillende prominente architecten (o.a. Mies van der Rohe, Marcel Breuer en Walter Gropius) vertrokken naar de VS, waar hun ideeën en werk verder invloed uit zouden oefenen. Ook in andere landen verschenen wijken volgens de Bauhaus ideeën, o.a. in Tel Aviv.

21E EEUWSE ARCHITECTUUR EUROPA

Sinds het jaar 2000 zijn veel Europese steden prachtig verfraaid. Van Amsterdam naar Warschau, van Londen naar Madrid: er is een heleboel gebeurd. In deze lezing kijken we naar de architectuur van de laatste 15 jaar. Spannende station en bruggen, opmerkelijke hoogbouw en muziekpaleizen en natuurlijk de meest spannende nieuwe musea (denk bv aan Centre Pompidou in Metz en de Louis Vuitton Stichting in Parijs). Vele bekende architecten komen langs en aan de hand van hun soms controversiële gebouwen krijgen we zo een goed idee van wat er de laatste jaren is gebeurd op architectuurgebied.

NB: ook 21e eeuwse architectuur wereldwijd is mogelijk. Hierbij komen ook projecten in de andere werelddelen aan bod.

THE AMERICAN DREAM: ARCHITECTUUR VOOR EEN IDEALE SAMENLEVING

In deze lezing behandelen we de architectuur en stedenbouw van de Verenigde Staten van de afgelopen ruim 100 jaar. Lange tijd was zij voortrekker op het gebied van stedenbouwkundige trends, waarbij er een sterk geloof was in de maakbare samenleving. Maar kan je een samenleving vanaf de tekentafel ontwerpen? En wat waren haar grootste successen? En niet te vergeten, waar ging het soms mis en wat kunnen we daar van leren? Al deze trends hebben een enorme invloed gehad op de ontwikkeling van Europese steden en ons denken over stedenbouw.

BIZARRE ARCHITECTUUR

Hoe gekker, hoe beter? Misschien niet, maar leuk is het wel om eens naar de meest bizarre architectuurprojecten wereldwijd te kijken! Een eivormig kantoorgebouw maar mensen gezondheidsscans krijgen, een kantoorgebouw in de vorm van een winkelmandje, een bibliotheek die eruit ziet als een boekenkast, wonen in een Flinstone grot of een hotel in de vorm van Chinese goden.. We kijken naar de meest bijzondere gebouwen, van novelty en reclame architectuur tot hedendaagse iconen. Architectuur als reclame of visitekaartje!

DUURZAAM BOUWEN

Hedendaagse architectuur: eenvoud, milieubewust en inventieve oplossingen in een mooi jasje, dat is de architectuur van nu. We zijn het decorachtige, iconisch bouwen voorbij en hoewel de expressie van een gebouw zeker belangrijk is, gaat het er ook om welke plaats een project

inneemt in de maatschappij. Groene architectuur, cradle-to-cradle en energieneutraal bouwen zijn belangrijke termen geworden. Gebouwen en projecten moeten energiezuinig zijn en het liefst van groene energie gebruik maken, bouwmaterialen moeten eerlijk verkregen zijn en een gebouw moet lange tijd meekunnen. Dat betekent veelal flexibele gebouwen die in de toekomst aangepast kunnen worden aan nieuwe eisen. Ook hergebruik van oude (industriële) panden is hierbij belangrijk. Dat dit zeker geen saaie architectuur hoeft op te leveren zullen we zien aan de hand van verschillende prominente woningbouw- en kantoorprojecten, groene wijken en verrassende stedenbouwkundige plannen

DUURZAME ARCHITECTUUR IN AMSTERDAM

Een lezing over de meest duurzame projecten van Amsterdam en licht toe hoe men in de loop van de tijd steeds duurzamer is gaan denken. We zullen het hebben over ODE, de Houthavens en de Buiksloterham, warmte-koude opslag, hergebruik, groene daken, circulair bouwen en natuurlijk inzoomen op diverse nieuwe projecten die in ontwikkeling zijn, verspreid over de hele stad. Het accent ligt bij deze lezing op de meest recente projecten.

INDUSTRIEEL ERFGOED

De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor industrieel erfgoed. Dit was anders 50 jaar geleden: toen werden gebouwen zodra ze niet meer voldeden direct gesloopt of stonden ze zo lang leeg dat ze langzaam wegteerden. Maar in deze tijd, waarin duurzaamheid en hergebruik hoog op de agenda staat, is de herwaardering voor oude stationshallen, fabrieken, pakhuizen en energiecentrales groter dan ooit. Niet alleen vanwege praktische overwegingen, maar ook vanwege het besef dat deze karakteristieke gebouwen de moeite van het behouden waard zijn, temeer omdat zij vaak al verankerd zijn in het publieke gedachtegoed. Door slimme oplossingen met vaak veel oog voor natuurvriendelijkheid, ontstaan er zo karaktervolle nieuwe plekken in de stad: kantoren, culturele broedplaatsen, musea, schitterende horecagelegenheden en sfeervolle woningen. In deze lezing zullen we uiteenlopende voorbeelden zien, zowel in binnen- als buitenland.

WERELRELIGIE & GEBEDSHUIZEN ARCHITECTUUR

Katholicisme, Jodendom, boeddhisme, hindoeïsme en Islam, het zijn maar enkele van de religies van de wereld. Niet alleen horen we er steeds meer over op de reizen die we maken, ook in Nederland zijn er steeds meer mensen die verschillende geloven aanhangen. In deze lezing kijken we naar hoe zich dat vertaalt naar de verschillende gebedshuizen. We behandelen zeer uiteenlopende voorbeelden in binnen- en buitenland, zowel historisch als hypermodern, om te zien wat haar essentiële kenmerken zijn en staan stil bij de symboliek van de verschillende geloven. Wereldreligie & gebedshuizen architectuur in een notendop.

SUCCES VAN DE NEDERLANDSE ARCHITECTUUR

Ons landje heeft een hoop architecten van wereldfaam: Rem Koolhaas, Ben van Berkel, Erick van Egeraat, Francine Houben, Sjoerd Soeters, Winy Maas.. om er maar enkele te noemen. Deze architecten realiseerden met hun bureaus niet alleen bijzondere projecten in Nederland, maar ook ver daarbuiten. Van Hamburg tot Roskilde, van Seattle tot Seoul, overall vinden we bijzondere Nederlandse architectuur terug. Denk bijvoorbeeld aan het Mercedes Benz Museum in Stuttgart van UNStudio, Sluseholmen in Kopenhagen van Sjoerd Soeters en het CCTV hoofdkantoor van bureau OMA in Beijing. Wat maakt deze moderne Nederlandse architectuur zo bijzonder? Is er een verklaring voor deze internationale faam? En kunnen we stellen dat Nederlandse architecten een succesformule hebben ontwikkeld?

100 JAAR NEDERLANDSE ARCHITECTUUR

We beginnen met de woningbouw van het begin van de 20e eeuw: zowel de prachtige complexen in Amsterdamse School stijl als de functionele architectuur van het Nieuwe Bouwen. Daarna volgt de wederopbouw periode: galerijflats en radicale stadsplannen, soms in de vorm

van sanering en doorbraken in de binnenstad, soms in de vorm van uitbreidingen. Gaandeweg komen we dan uit bij de 1970s: een periode van bewonersprotesten, behoedzame architectuur en “bloemkooldorpen”. En dan de laatste 20 jaar: een periode waarin de Nederlandse architectuur een grote vlucht heeft genomen als gevolg van verschillende grote, internationaal opererende Nederlandse architectenbureaus. Hierbij bekijken we zowel de meest iconische projecten als de duurzame ontwikkelingen van het moment.

HEDEENDAAGSE ARCHITECTUUR SPANJE

Spanje heeft zeer veel te bieden op het gebied van moderne architectuur. Er zijn de laatste jaren prachtige conferentiecentra, musea en vliegvelden verschenen van Spaanse architecten en architectenbureaus. Opvallend is de relatief rustige vormgeving en het mooie kleurgebruik. Denk bijvoorbeeld aan het werk van Santiago Calatrava, Rafael Moneo, Nieto Sobejano, Cruz y Ortiz, RCR Arquitectos, Mansila + Tuñón, Josep Llinàs, EMBT en Juan Coll-Barreu. Daarnaast zijn er ook indrukwekkende bouwwerken van buitenlandse architecten verschenen. Zo is er het Guggenheim Museum van Frank O. Gehry (Bilbao, 1997), de Torre Glòries van Jean Nouvel (Barcelona, 2004), het Pabellón Puente van Zaha Hadid (Zaragoza, 2008) en het spectaculaire project Metropol Parasol van J. Mayer H. Architects (Sevilla, 2011).

NB: er is ook een lezing over historische Spaanse architectuur, met o.a. Romeinse, Visigotische, Arabische, Mozárabe en Mudéjar gebouwen.

MODERNE ARCHITECTUUR CHINA

China heeft de laatste jaren een enorme transformatie ondergaan. Begin 21e eeuw was een tijd van spectaculaire, soms bizarre projecten, waarbij we zagen hoe de enorme verstedelijking van China op gang kwam en elke stad zich op de kaart wilde zetten. Bedrijven en steden maakten visitekaartjes in de vorm van bijzondere kantoorgebouwen, woningbouw, musea en concert- en congresgebouwen. Daarnaast veel hoogbouw en stedelijke impulsen, onder andere als gevolg van de Olympische Spelen (2008) en de Wereldtentoonstelling (2010). Deze extreme projecten, vaak door internationale bureaus, werden echter door president Xi Jinping in een toespraak in 2014 streng veroordeeld: het was tijd voor meer moderne, typisch Chinese architectuur. Hoe die eruitziet zullen we aan het eind van de lezing zien. Een lezing vol spraakmakende projecten, van zowel binnen- als buitenlandse bureaus, kriskras door heel China heen!

NB: deze lezing is ook te combineren met de historische architectuur van China. Denk aan de Verboden Stad in Beijing, de Hutong wijken, typische Tang en Ming dynastie architectuur en de periode onder Mao.

MODERNE ARCHITECTUUR PORTUGAL

Portugal heeft prachtige moderne architectuur! Denk onder andere aan het sculpturale treinstation van Lissabon, gebouwd door Santiago Calatrava. Of het compromisloze Casa de Música in Porto, van niemand minder dan Rem Koolhaas. Maar Portugal heeft zelf ook twee toparchitecten, waar we in deze lezing extra aandacht aan geven: Álvaro Siza en Eduardo Souto de Moura. Beide winnaar van de prestigieuze Pritzker architectuurprijs, hebben zij een indrukwekkend oeuvre op hun naam staan, zowel in binnen- als buitenland. U zult na deze lezing dan ook een goed beeld hebben van de meest bijzondere architectuur van Portugal.

HEDEENDAAGSE ARCHITECTUUR SCANDINAVIE

Scandinavische architectuur is wereldberoemd en staat momenteel meer in de schijnwerpers dan ooit. De kenmerken ervan passen bij de tijd waarin we leven, waar het om functionele, duurzame ontwerpen gaat i.p.v. kleurrijke en hightech iconen. Hoewel er natuurlijk verschillen zijn tussen de diverse landen, zien we ook duidelijke overeenkomsten. Heldere vormen, veel aandacht voor het natuurlijke licht ten een mooie integratie in het landschap. Verder veel aandacht voor comfort en gebruik van natuurlijke materialen, waarbij er ruime aandacht voor

duurzaamheid is. Dit levert al decennialang prachtige, goed functionerende gebouwen op, waarmee het succes van contemporaine bureaus wereldwijd goed te begrijpen is. In deze lezing kijken we alleen naar de meest bijzondere projecten van de 21^e eeuw. Natuurlijk in Helsinki, Stockholm, Reykjavik, Kopenhagen en Oslo, maar ook daarbuiten in diverse andere steden. Van operagebouwen tot sauna's, van woningbouw tot stedenbouwkundige ingrepen in de stad.

SCANDINAVISCH DESIGN

Het design van de noordelijke landen lijkt populairder dan ooit! Het glaswerk van iittala, het servies van Arabia, het prachtige meubilair van Arne Jacobsen en Alvar Aalto en natuurlijk de stoffen van Marimekko. En vergeet niet het glaswerk van Bodum, de PH-lampen en het beroemde String kastensysteem. Maar naast de bekende klassiekers zijn er ook vele indrukwekkende hedendaagse ontwerpers, niet alleen voor grote designhuizen maar natuurlijk ook voor IKEA. Deze lezing kan zowel alleen over design in de pure vorm gaan, als gecombineerd worden met moderne architectuur in de noordelijke landen.

STEDENSPECIALS – MET DE NADRUKE OP MODERNE ARCHITECTUUR

STEDENBOUWKUNDIGE ONTWIKKELING AMSTERDAM

In deze lezing bekijken we uitgebreid de ontwikkeling van Amsterdam met haar diverse trends en tendensen. We beginnen met de sociale woningbouw van het begin van de 20^e eeuw en de tuindorpen om daarna verder te gaan met het Algemeen Uitbreidingsplan met haar westelijke tuinsteden. Hierna zullen we kort stil staan bij de ingrepen in de binnenstad van de jaren '60 en '70, om vervolgens uitgebreid in te gaan op de meest recente ontwikkelingen als de Zuidas, IJburg, Amsterdam Noord (inclusief toekomstplannen) en de Houthaven met haar zelfbouw kavels en duurzame ontwikkelingen. De lezing geeft een goed beeld van de belangrijkste ontwikkelingen van de stad in de 20 eeuw, het waarom erachter en wat we in de toekomst verder nog kunnen verwachten.

AMSTERDAM RONDOM T IJ

Het gebied rondom het IJ is volop in ontwikkeling. Het begon met de herontwikkeling van het Oostelijk Havengebied met haar pakhuizen en woongebieden Java en KNSM o.a. Verder bouwt men aan plan ODE met o.a. het Mint hotel, de bibliotheek en het conservatorium. Vervolgens ging de aandacht naar de westkant met de graansilo's, woongebouw Silodam en natuurlijk de grote woonblokken op Westerdok. Aan deze zijde wordt ook druk gebouwd aan IJdock. Maar ook noord is in ontwikkeling: plan Overhoeks, met de oude Shell Torens en het EYE Film instituut en het NSDM terrein, wat ontwikkeld wordt als een culturele broedplaats. En als laatste natuurlijk Centraal station: het prachtige rijksmonument van Cuypers wordt gerenoveerd en aangepast aan de moderne tijd met o.a. het metrostation van de Noord Zuid lijn.

NB: ook een lezing over de stedenbouwkundige architectuurontwikkeling van Amsterdam is mogelijk, met daarin aandacht voor de diverse wijken als de Zuidas, de tuinsteden en de Bijlmermeer

AMSTERDAM ZUIDAS

De Zuidas in Amsterdam wordt sinds het begin van de 21^e eeuw ontwikkeld tot internationale toplocatie voor wonen en werken. Inmiddels heeft dat geleid tot een enorme mix van kantoren, woningen, horeca, winkels en andere voorzieningen, waardoor zij niet alleen overdag levendig is, maar ook 's avonds een kloppend hart houdt. De locatie, rondom station Zuid en vlakbij de Vrije Universiteit speelt hierbij ook een grote rol. De gebouwen worden door grote, deels internationale architecten ontworpen, waardoor het gebied verzekerd is van de allure die zij zoekt. Denk aan namen als Rafael Viñoly, Michael Graves, Toyo Ito, Ben van Berkel, Erick van

Egeraat, Pi de Bruijn, MVRDV en het bureau Skidmore, Owings & Merrill LLP. Ook wordt binnen het project veel aandacht geschonken aan de openbare ruimte. Tijdens deze lezing bekijken we niet alleen de diverse spraakmakende projecten, maar staan we ook uitgebreid stil bij de achterliggende visie en toekomstplannen.

BARCELONA

Barcelona is bekend om haar Catalaans modernisme van Gaudí en Domènech i Montaner, maar ook de liefhebbers van moderne architectuur heeft zij veel te bieden. Denk bijvoorbeeld aan het MACBA kunstmuseum van Richard Meier (1995), de schitterend kleurrijke overkapping van de Santa Caterina Markt (EMBT, 2005), de Torre Glòries van Jean Nouvel (2004) en het havengebied met de Vis van Frank Gehry (1992). Wat opvalt in veel moderne projecten is de sterke sympathie van architecten voor het Catalaanse erfgoed, zo zijn er veel referenties aan typisch Spaans tegelgebruik (trencadís) en komt de Catalaanse boog veelvuldig terug. Daarnaast worden de verschillende diverse wijken van de stad niet vergeten.

BERLIJN

Berlijn is een fascinerende stad die zich continue blijft ontwikkelen. In deze lezing bespreken we de meest spraakmakende gebouwen en staan stil bij de verschillende vormen van stadsontwikkeling en de ideologie erachter. Door haar welbekende geschiedenis heeft Berlijn een turbulente ontwikkeling gehad met grote verschillen in het voormalige oost en west-Berlijn, welke nog steeds te zien zijn. Maar de grootste stedenbouwkundige ontwikkeling kwam daarna: hoe maak je er weer 1 stad van? Het heeft geleid tot grote stedenbouwkundige plannen, soms met behoedzame architectuur (rond de Brandenburger Tor), soms juist spectaculair (Potsdamer Platz). Verder is er een groot nieuw regeringshart opgetrokken, zijn er vele ambassades gebouwd, worden de winkelstraten voorzien van spectaculaire warenhuizen, zijn er indrukwekkende musea gerealiseerd en zijn er ook nog mooie Jugendstil panden bewaard gebleven. Met werk van o.a. Mies van der Rohe, Le Corbusier, Renzo Piano, Helmut Jahn, Jean Nouvel, Aldo Rossi, Daniel Libeskind, Rem Koolhaas en Norman Foster.

CHICAGO

Chicago is een geweldige stad voor moderne architectuur. Na de grote brand van 1871 ontstond er een ongekende bouwwoede met de geboorte van de wolkenkrabber; niet voor niets is de Chicago School of Architecture nog steeds een begrip. Dit zette zich door in de jaren '20 met prachtige Art Deco wolkenkrabbers. En na de Tweede Wereldoorlog kwam de tweede Chicago School op gang met o.a. veel gebouwen van Ludwig Mies van der Rohe. En ook heden ten dage worden er bijzondere hoogbouw projecten gerealiseerd. Dat moderne architectuur nog steeds een hoge prioriteit heeft zien we ook als we kijken naar o.a. Millennium Park: het muziekpaviljoen van Frank Gehry, een moderne uitbreiding van het kunstmuseum van Renzo Piano en "the cloud gate" van Anish Kapoor. Ook kijken we in deze lezing naar gebouwen buiten het centrum. Het Illinois Institute of Technology: een universiteitscomplex ontworpen door Ludwig Mies van der Rohe met uitbreidingen van Rem Koolhaas en Helmut Jahn.

DEN HAAG

Het veelzijdige Den Haag is bekend om haar prachtige art nouveau architectuur. De jaren erna werden er vele stedenbouwkundige plannen gemaakt voor het centrum, maar daar kwam weinig van terecht. Het Spuiplein vormde een uitzondering, maar een groot deel daarvan is inmiddels gesloopt en wordt nu vervangen door het OCC van Jo Coenen (2019). Daarnaast ligt het indrukwekkende stadhuis (1995) van Richard Meier. Echter door de tramlijn in het centrum ondergronds te brengen (het Souterrain, 2004, Rem Koolhaas) kon de stad bovengronds ontwikkeld worden tot een levendig winkel-, woon en werkhart. Dit heeft onder andere geleid tot mooie nieuwe winkelcentra en meer samenhang in het centrum. Ook het station is inmiddels vernieuwd (2016, Benthem Crouwel Architects), met daaromheen diverse nieuwe woon- en werkprojecten. Denk bv aan de Resident (2002): een kleurrijk geheel met opvallende torens

voor wonen en werken. En deze ontwikkeling is doorgezet in het Wijnhavenkwartier, waar we de ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties vinden in twee torens ontworpen door Hans Kollhoff (2012).

DUBAI & ABU DHABI

Sinds de onafhankelijkheid van de Verenigde Arabische Emiraten (1971) is er een ware bouwspurt ingezet! Zo vinden we in Dubai de verschillende nieuwe zakenhartes met hele diverse wolkenkrabbers, waaronder de hoogste wolkenkrabber ter wereld (Burj Khalifa, 828 m). Ook is Dubai beroemd vanwege de grootste kunstmatige eilanden (de palmeilanden) ter wereld en spectaculaire winkelcentra. Abu Dhabi zet meer in op duurzame architectuur met o.a. Masdar City van Norman Foster, een compleet energie neutrale stad in ontwikkeling. Verder vinden we hier o.a. een prachtige brug van Zaha Hadid, spectaculaire (ronde) wolkenkrabbers, een nieuw museumhart met o.a. een dependance van het Louvre (Jean Nouvel, geopend 2017), de prachtige sprookjesachtige moderne Sheikh Zayed moskee en moderne souks.

HELSINKI

In de moderne architectuur en design is het werk van Finse kunstenaars baanbrekend geweest. Ook in de vormgeving van artistieke en industriële producten neemt Finland al jarenlang een leidende positie in. Hoewel het de architect Alvar Aalto was die een beslissende stempel drukte op de moderne Finse architectuur, kenmerken meer architecten zich door een bijzonder oorspronkelijke stijl. Het verwerken van natuurlijke materialen, een mooie integratie in de omgeving en zorgvuldige lichtinval zijn kenmerkend. In deze lezing uitgebreid aandacht voor verschillend werk van Aalto, zoals de Finlandia Hall (1971). Verder o.a. het mooie Jugendstil station (1919) van Eliel Saarinen, de Rotskerk (1969) van de gebroeders Suomalainen, het vernieuwde Kamppi gebied met o.a. de prachtige houten Kamppi kapel (2012, K2S Architects) en het Kiasma kunstmuseum (1998) van Steven Holl. En vergeet het Arabia district niet: dit gebied, bekend vanwege de beroemde keramiek fabriek, is nu een moderne nieuwbouwwijk met veel aandacht voor kunst en groen in haar ontwerp. Ook haar beroemde design zal in deze lezing aan bod komen.

KOPENHAGEN

Kopenhagen is een stad die volop in verandering is. Het waterfront heeft de laatste jaren prachtige gebouwen gekregen: het operagebouw (Henning Larsen, 2005), het nieuwe Koninklijke theater (Lundgaard & Tranberg, 2008) en de Koninklijke bibliotheek met haar moderne uitbreiding (Schmidt Hammer Lassen, 1999). Verder vinden er grootste stedenbouwkundige uitbreidingen plaats, o.a. Sydhavn (Sjoerd Soeters) en wordt er druk gebouwd aan de volwaardige wijk Ørestad, met grote namen als BIG, Jean Nouvel, Daniel Libeskind en vele anderen. Verder zijn er spraakmakende kunstmusea: het Louisiana Museum van moderne kunst, het Arken museum van moderne kunst (Søren Robert Lund, 1996) en het Odrupgaard Kunstmuseum, schitterend uitgebreid door Zaha Hadid (2005). Maar Kopenhagen heeft nog een extra aantrekkingskracht: ze is door middel van de spectaculaire Øresund-brug verbonden met haar Zweedse zusterstad Malmö, waar we onder andere het Västra Hamnen havengebied vinden met haar duurzame principes en de spectaculaire Turning Torso (2005) van Santiago Calatrava.

LONDEN

Hoewel de meeste mensen eerder aan Victoriaanse gebouwen dan aan glaspaleizen denken bij het horen van Londen, heeft de stad geweldig veel te bieden op het gebied van moderne architectuur. Zo zijn er spectaculaire wolkenkrabbers in "The City" en Canary Wharf, met veel aandacht voor duurzaamheid en context. Verder prachtige moderne musea: denk aan het Modern Tate museum in een oude elektriciteitscentrale (Herzog & de Meuron, 2000 met uitbreiding 2016) en het Designmuseum (Rem Koolhaas, 2016). En dan de treinstations: zowel Pancreas station als King's Cross zijn in de aanloop naar de Olympische spelen vernieuwd en rondom de stations ontstaat nu een hele nieuwe wijk. Zeker de laatste 10 jaar is er ongelooflijk

veel in Londen gebeurd, op een zorgvuldige manier door toparchitecten. Londen is volop in beweging.

MADRID

Madrid is een fantastische stad voor moderne architectuur. Het begon al met opmerkelijk Art Deco torens in de jaren 1920s en opmerkelijke organische architectuur in de jaren 1970s. Maar zeker de laatste 20 jaar is er veel gebeurd. Bestaande kunstmusea als het Prado en Reina Sofia zijn spectaculair vernieuwd, maar er zijn ook nieuwe musea bijgekomen zoals het Caixa Forum: een oude elektriciteitscentrale die omgebouwd is tot kunstcomplex. Daarnaast is Atocha treinstation spannend vernieuwd, met o.a. een schitterende botanische tuin in het hart ervan en heeft Madrid een uitbreiding van haar luchthaven gekregen in opvallende organische, kleurrijke architectuur van Richard Rogers. Maar vergeet ook niet de kantoorcomplexen: de nieuwe kantoorstorens van toparchitecten als I.M.Pei en Norman Foster en grote kantoorcampussen buiten de stad voor de grootste bedrijven van het land. En dan is er nog de woningbouw: vooral op het gebied van sociale woningbouw is er veel gerealiseerd, o.a. door het Nederlandse bureau MVRDV.

NEW YORK CITY

The Big Apple: the city that never sleeps... Met name Manhattan, met haar opvallende roosterpatroon in blokken en rechte assen, heeft zich de afgelopen 100 jaar gevuld met spraakmakende architectuur. Opvallend is hoe de stad zich steeds weer vernieuwd heeft, met spectaculaire nieuwbouw tussen bestaande architectuur in, ook beschreven door Rem Koolhaas in zijn boek 'Delirious New York: A retroactive Manifesto for Manhattan' (1978). In deze lezing staan we stil bij de verschillende architectuur: de eerste bakstenen hoogbouw, prachtige Art Deco uit de jaren '20 en '30 van de 20e eeuw, modernistische wolkenkrabbers uit de jaren '50 en '60 en de meer decoratieve postmodernistische complexen als reactie daarop. Verder ook aandacht voor actuele projecten waarbij duurzaamheid een belangrijke prioriteit heeft. Met werk van o.a. Mies van der Rohe, Frank Lloyd Wright, het bureau Skidmore, Owings & Merrill, Renzo Piano, I.M.Pei, Frank Gehry, Sir Norman Foster, UNStudio, OMA en Herzog & de Meuron.

ROTTERDAM

Rotterdam is wellicht de meest spraakmakende stad op het gebied van architectuur in Nederland. Projecten die elders geen draagvlak vinden, worden in Rotterdam gebouwd, waarbij het soms lijkt: hoe grootser hoe beter. Moderne woningen in beton in de 1930s, de eerste galerijflat van Nederland, de primeur met een autovrij winkelhart en de voortrekker op het gebied van de herontwikkeling van een voormalig havengebied.

We bekijken de meest spraakmakende projecten en plaatsen deze in een bredere context. Idealisme, wederopbouw, de maakbare samenleving, het zijn allemaal ideeën die we hierin terugvinden. Maar daarnaast gaan we verder. Is er een typische lijn te ontdekken, een Rotterdamse stijl of aanpak? En hoe kan het dat in de no-nonsense stad die Rotterdam vaak genoemd wordt, de meest spraakmakende en vaak duurste projecten gerealiseerd worden?

SAN FRANCISCO

Het sfeervolle, heuvelachtige San Francisco, met haar bijna Europese gevoel, is een heerlijke stad voor architectuur. Er zijn mooie wolkenkrabbers, de schitterende Golden Gate Bridge (1937) en een sfeervolle waterkade. Maar er is meer. Zo zijn er de laatste jaren spectaculaire musea bijgekomen: denk aan het Joods Museum van Daniel Libeskind (2008), het de Young kunstmuseum van Herzog & de Meuron (2005) en de Californische Academie van Wetenschappen van Renzo Piano (2008). Dit zijn slechts enkele van de hoogtepunten die we zullen behandelen. Ook zal er aandacht zijn voor de diverse wijken en de stadsplanning van deze zeer bijzondere, aardbeving gevoelige stad.

WENEN

Wenen: alom bekend om haar enorme paleizen, barokke pracht en praal en Sisi. Maar

Wenen is zoveel meer! Het wat oudbollige imago van de stad is compleet achterhaald, de laatste jaren heeft zij prachtige moderne architectuur gekregen van internationale toparchitecten. In deze architectuurlezing ligt het accent op 1900-heden. We bekijken de gebouwen van Otto Wagner, de Wiener Secession en de Werkbundssiedlung. Verder staan we uitgebreid stil bij het werk van de idealistische Hundertwasser. Maar we gaan ook dieper in op haar nieuwe gebieden: zo is er prachtig industrieel erfgoed met een nieuwe functie, de hoogbouw in Wienerberg City, een spectaculaire nieuwe universiteitscampus en het bijzondere Museumkwartier, veelal gerealiseerd door toparchitecten. *Geen Sisi en Sachertorte, maar Secession en Zaha Hadid!*